

JOŽE TOMAŽIČ: MONOGRAFIJA.
Ur. Dragica Haramija. Maribor:
Litera, 2006. 260 str.

Monografija o Jožetu Tomažiču (roj. 9. marca 1906), ki jo je uredila Dragica Haramija, odstira življenje in delo slovenjebistriškega kulturnega delavca z Velikega Tinja na Pohorju, ki je slovel kot izvrsten pedagog, dramski igralec in režiser, zlasti pa kot neutrudni literarni snovalec ter pomemben pravljicar. O vlogi Jožeta Tomažiča v slovenski literarni zgodovini so z vso znanstveno in razmišljujočo zavzetostjo spregovorili na prvem Bistriškem književnem festivalu v letu 2005, ki so ga pripravili Študentska založba Litera iz Maribora, Mladinski klub Kreš Slovenska Bistrica in Zavod za kulturo Slovenska Bistrica. Iz tega dogajanja se je porodila zamisel o knjižni objavi takratnih prispevkov, kar je bilo naslednjega leta tudi realizirano. Monografija tako prinaša deset strokovnih oziroma znanstvenih razprav avtorjev, ki so kakor koli preko svojega dela (bodisi kot znanstveni raziskovalci ali rojaki bodisi kot pripovedovalci pravljic) povezani s tem pomembnim človekom z Bistriškega Pohorja. Razprave prinašajo povsem v novi luči literarnozgodovinskega in jezikovno-slogovnega pogleda utemeljena spoznanja medvojnega in povojnega literarnega delovanja Jožeta Tomažiča.

Prva razprava Stanislava Gradišnika: *O življenju Jožeta Tomažiča* se z vso zgodovinsko natančnostjo in spominsko angažiranostjo, tudi s fotografskim gradivom, loti najprej Tomažičevega rodu, zlasti po očetu Janezu, znanem šolniku, nadučitelju in narodno-kulturnem delavcu, in mami Ani, ki je možu rodila deset otrok, od katerih je bil sin Jože šesti po vrsti. Mali Jože je svoja otroška leta preživel na idilič-

nem Tinju, kjer še danes živijo zgodbe, vezane na stara tinjska gradišča, Urha in Repa kakor tudi s srednjeveškimi razvalinami zaznamovanega Koblja ter Modriča, kjer so bili najdeni ostanki starega rimskega mitreja, Malega Tinja ter Radkovca. V vseh teh krajih je med ljudmi krožilo ogromno pravljičnih in bajeslovnih zgodb, kar je za mladega Jožeta Tomažiča predstavljalo razkošno panoramo domišljjskega gradiva. Razprava razkriva avtorjevo izobraževalno (učiteljske v Mariboru) in poklicno pot, najprej v Prekmurju v Kuzdobljanu, Stanjevcih, Domanjševcih in Dolnji Lendavi, nakar se vrne na Tinje za skoraj desetletje in pusti neizbrisljiv pečat predvsem na kulturnem področju (npr. v slikarstvu). Zatem nadaljuje šolanje na Visoki pedagoški šoli v Zagrebu, kjer je l. 1936 diplomiral iz slavistike. To mu je omogočilo, da je do l. 1941 delal kot predmetni učitelj v Celju, med vojno pa se je preselil v Ljubljano, kjer je do konca vojne honorarno delal v Drami SNG. V tem obdobju je Jože Tomažič izdal knjigo za knjigo, zlasti pravljice z Bistriškega Pohorja, pri čemer je sodeloval tudi z znanim češkim ilustratorjem Jožetom Beránekom in ilustratorko Marijo Kozložnik. Po vojni je Tomažiča poklicna pot kot predmetnega učitelja zanesla znova v Celje, kjer je prostočasno igral in režiral v Ljudskem gledališču. Med leti 1948 in 1968 je delal kot učitelj in ravnatelj na Jesenicah ter v tamkajšnjem polpoklicnem gledališču, za katerega je režiral in pisal številne dramske tekste, po upokojitvi pa je bil 1969 l. imenovan še za upravnika Gledališča Toneta Čufarja vse do njegove smrti 1970. Pokopljejo ga v družinskem grobu v Slovenski Bistrici.

Druga razprava Dragice Haramija *Proza Jožeta Tomažiča* literarnozgodovinsko predstavi prozna dela avtorja,

ki obsegajo štiri književne vrste: mite, povedke, legende in pravljice. Njegov prozni opus je obsežen, saj zajema v desetih knjigah sedem daljših proznih besedil in sedeminšestdeset kratkoproznih besedil, objavljenih v treh zbirkah – pravljice, legende in bajke. Avtorica razprave se je zaradi velike količine gradiva odločila predstaviti Tomažičevo prozo po posameznih književnih vrstah. Najprej izpostavi kratko prozo v posameznih razdelkih: Pravljice (*Mrtvo srce*, *Čarovnikova hči*, *trije bratje*, *Oglarjev sin*, *Botra smrt*, *Tri verižice in biser*, *Trgovčev sin*), Miti ali bajke (npr. o vilah: *Rojenice prerokujejo usodo*, *Vilin klobčič*, *Vile svetujejo setev ...*, o vodovniku, povodnem možu, jezerniku: *Vodovnik ugrabi pastiričko*, *Dravski vodovnik*, *Vodovnik ...*, o zmaju, hostniku, velikanu, gradišču, divjem lovcu, hudiču ...), Legende (npr. *Zlodej sezi-da cerkev*, *Pastirčkova nebesa*, *Ogrska Marija ...*) in Povedke (npr. *Logarjev gajič*, *Pohorski steklar*, *Turški zid ...*). Podobno je avtorica razprave razdelila tudi pregledano daljšo prozo, ki jo z literarnozgodovinskimi komentarji poda v razdelkih: Pravljice (npr. *Mrtvo srce*, *Čarovnikova hči*, *Oglarjev sin*), Miti ali bajke (*Botra vila*), Legende (*Pastirčkova nebesa*, *Drvarka Marija*) in Povedke (*Dravska roža*). Avtorica je v svoji razpravi na osnovi spoznanj iz slovstvene folkloristike uvedla novo sistematično razdelitev Tomažičeve kratke in daljše proze (pri čemer je upoštevala tudi različne variante), ki omogoča boljšo preglednost in poglobljenost poznavanja tega obsežnega območja avtorjevega ustvarjanja.

Naslednja razprava Janka Čara: *Nekaterne temeljne prvine jezika v Tomažičevih pravljicah, bajkah, pripovedkah in legendah* prinaša nova jezikovno-slovozna spoznanja v nekaterih kategorijah

(imenski del, avtorjeve tvorjenke, narečno besedje), ki so podrobneje obdelane, skladnja, slovnične in pravopisne prvine pa so prikazane nekoliko bolj globalno. Avtor izhaja iz podrobne analize Tomažičevih pravljic, bajk, legend in bajke *Botra vila*, kar obsega kar 60 % celotnega avtorjevega opusa. Janko Čar je uvodoma pregledal vse dostopne analize Tomažičevega jezika in sloga, pri čemer je ugotovil, da se je o tem zelo malo pisalo, zato je nadaljnja analiza zelo podrobna: prične se s pregledom besedja, kjer avtor ugotavlja, kljub Tomažičevemu prizadevanju za starožitnost pravljic, bajk in legend, precejšen delež dodanih dialektizmov in arhaizmov, med katerimi je tudi nekaj pisateljevih avtorskih tvorjenk, nekatere narečne besede pa so že zelo stare in sodobnim ljudem iz Tomažičevih krajev neznane. Ta spoznanja izhajajo iz natančnega pregleda slovarja pridevniškega, samostalniškega in glagolskega besedja v poglavju II. Poglavje III prikazuje izpeljanke, sestavljenke in sklope z izpisanimi primeri iz besedil, pri čemer so zelo zanimiva tudi iz gradiva izpisana rekla, predvsem stavčna, ter pregled pravopisne norme. IV. poglavje se ukvarja z metaforiko in nekaterimi drugimi izstopajočimi slogovnimi prvinami, pri čemer avtor ugotavlja, da Tomažič zelo rad širi metaforično jedro tako, da je težišče na epitetu in glagolski ekspresiji (ekspresivni so npr. široki opisi narave, vremenskega dogajanja), kar prav tako podkrepi z izpisanimi primeri. V zadnjem V. poglavju razprave je avtor podal ugotovitve glede skladnje, pri čemer ugotavlja, da so pogosta kopicenja in ponovitve istovrstnih členov, tudi pristavki in razširitve, ob koncu pa zaključuje s tehtno mislijo, da je Tomažiča treba glede na rezultate jezikovno-slovozne analize šteti med najvidnejše slovenske pravljíčarje.

Emil Cesar je avtor razprave *Jože Tomažič kot dramatik*, v kateri natančno navaja čas izvajanja posameznih dram Jožeta Tomažiča, ki jih je bilo precej, navaja tudi Tomažičeve priredbe nekaterih del slovenskih pisateljev, npr. Jurčiča (*Deseti brat, Domen*), Cankarja (*Lepa Vida*). Kot zanimivost avtor razprave izpostavi podatek, da je Tomažič kot igralec nastopil v 109-ih predstavah. Posebno mesto imajo v Tomažičevi dramatici dela za otroke, ki so nastala po pohorskih pravljicnih motivih, npr. pravljčna igra *Trije bratje*, igra o Vodovniku. Najpomembnejše Tomažičevo dramsko delo pa je *Mlinarjev Janez*, ljudska igra s petjem v šestih slikah, in sicer je to zgodba o zadnjem celjskem grofu. Ta igra je bila zahtevna zaradi veliko scen, poleg statistov pa je nastopilo kar 24 igralcev. Podrobnosti o predstavi niso znane, vendar avtor navaja, da je bila krstna predstava na Jesenicah, tej pa je sledila še uprizoritev v Celju. Za to igro so se zanimali tudi v Kopru in zamejstvu – Italiji. Po letu 1945 se je Tomažič posvečal dramatici in pestremu gledališkemu življenju na Jesenicah.

Marija Stanonik v razpravi *Sinkretičnost v ustvarjanju Jožeta Tomažiča* navaja in utemeljuje prepletanje folklorne in avtorske poetike pri delu obravnavanega avtorja na osnovi treh bistvenih sestavin folklornega dogodka: tekst, tekstura in kontekst. Pri ravnini teksta avtorica izpostavi motiviko kruha kot znamenje socialne diferenciacije. Glede žanrskega sinkretizma in njegove poetike avtorica meni, da ga je zaradi boljše preglednosti dobro razčleniti na več razdelkov, in sicer: prepletanje realnega in irealnega, mitičnega in krščanskega, ki je pri Tomažiču prepoznaven postopek literarizacije kot prepletanje bajčne in legendne snovi, čeprav daje avtor ob konkretni žanrski opredelitvi prednost

bajki, npr. *Skopuh sezida kapelico*, *Zlodej sezida cerkev*, ali pa zgodovinski snovi, npr. *Nevestica z zvezdo na čelu*. Sledi prikaz prepletanja folklorne in avtorske poetike pri Tomažiču, npr. v pesmih o *Poljčanski Mariji*, *Otrokova duša se pokori*, *Dušice majcene*, *Ogrska Marija*, *Vragova nevesta*. Sledi razdelek, ki predstavlja bajčna bitja med slovstveno folkloro in literarizacijo, ki se vežejo na zgodbe o velikem Volveru, *Gorski zmaj*, *Dravski vodovnik*, zgodbe o svetem Petru in Kristusu. V razdelku Kompozicijska sinkretičnost avtorica ugotavlja, da se avtorska razsežnost Pohorskih pravljič, bajk in legend kaže v zgradbi posameznih pripovedi, ki je v slovstveni folklori navadno enosmerna, medtem ko pa je pri Tomažiču vsestransko umetelna, kakor v zgodbi *Tri kadi denarja*, ki je zgrajena po vzorcu ruskih babuš. Npr. legenda *Marija in sestrici* pa je zgrajena na načelu motivnih nasprotij. Sledi prikaz jezikovne sinkretičnosti na nivoju besedja. Avtorica se zatem loti še ravnine teksture, za katero v Tomažičevih knjigah ni neke osnove. Ravnina konteksta pa je spet zelo obsežno območje, pri katerem avtorica opozarja, da sodijo sem tiste sestavine, ki umeščajo Tomažičeve postopke literarizacije v realen prostor in čas. Predmetni kontekst pa se nanaša, kakor ugotavlja avtorica te razprave ob zaključku, na materialno in socialno kulturo.

Naslednja razprava Lidije Gačnik Gombač *Pravljčna povest Mrtvo srce* prinaša zanimiva spoznanja glede razlik med dvema izdajama Tomažičeve pravljčne povesti *Mrtvo srce* – iz leta 1942 v knjigi *Pohorske pravljice*, leta 1944 pa je izšla v samostojni izdaji. Precej razlik je na ravni fabuliranja, kar avtorica razprave tudi natančno ponazori s primeri. Razlike so tako npr. v različnih obtežitvah nekaterih motivno-tematskih prvih,

kakor sta lepota in smrt, zlasti v pogledu živih na lastno in tujo smrt, ali kakor piše avtorica: »Na globlji ravni pa gre za temo smrti in življenja po njej ter veliko moč lepote, kar pride še posebej do izraza v povesti iz 1944. leta« (prav tam: 182). Nekaj pa je tudi podobnosti: obe varianti pravljicne povesti *Mrtvo srce* prinašata opozicijo med gradom in mestom, izpostavljata bogastvo kot vrednoto le v zvezi z dobroto, odpravljata nesorazmerje med resničnostjo in pravičnostjo, dogodki pa potekajo v naravnem zaporedju. Avtorica med drugim še opaža, da v obeh zgodbah pripovedovalec posega v dogajanje s komentarji, veliko je izjemnega in naključnega, realni dogodki se prepletajo s čudežnimi, kar je v prejšnji razpravi ugotavljala tudi Stanonikova. Pomenljiva ugotovitev avtorice je, da v povesti iz leta 1944 Tomažič bolj uporablja dramske elemente in prav z njihovo pomočjo ustvarja močnejšo psihološko poglobljenost likov, kar pa omogoča posredno večjo identifikacijo bralcev s to zgodbo.

Razprava Boruta Gombača *Pokrajina svojstvenih metafor* prinaša živ opis bogate Tomažičeve metaforike, zlasti na primeru pohorskega bajeslovnega bitja Jezernika, saj ta lik v pripovedih Pohorcev, po mnenju avtorja razprave, predstavlja nekakšno skrivnostno in težko opisljivo prisotnost. Na tem danem primeru avtor ugotavlja: »Iz povedanega torej sledi, da je Tomažič pri opisovanju zunanosti bajeslovnih bitij s Pohorja povsem blizu ljudskemu izročilu, tudi takrat, ko se vsaj navzven zdi, da sta umetna in ljudska govori-ca daleč druga od druge« (prav tam: 190). Avtor razprave analizira tudi opise dogajalnega prostora, bajeslovnih bitij, časa, rastlinskega in živalskega sveta, kar ga pripelje do sklepa, da lahko s pomočjo Tomažičevih pravljič, bajk in

legend primerjamo Pohorje danes in nekoč, hkrati pa je Tomažič jezikovno najspretnější v tistih pasažah, v katerih je »duh Pohorja najbolj izrazit«.

Razprava Simone Pulko *Možnost povezav pri obravnavi bajke Vila J. Trdine in Tomažičevih bajk o vilah iz zbirke Pohorske bajke* prinaša predloge izbora besedil za uresničitev ciljev, ki so zastavljeni v učnem načrtu za osnovno šolo. Avtorica postavlja v ospredje pokrajinsko zastopanost avtorjev, kar je v šolski praksi, žal, velikokrat postavljeno v ozadje, čeprav prav to dejstvo omogoča številne druge povezave in aktivnosti (npr. izlete, literarne dneve v naravi ipd.). Razprava želi pokazati povezave Tomažičevih bajk z bajkami, ki so obravnavane v berilih za osnovno šolo v tretjem triletju devetletne OŠ, pri tem pa se opira na cilje učnega načrta. Iztočnice so naslednje: bajka v učnem načrtu za osnovno šolo, analiza bajk o vilah: možnosti povezav pri obravnavi bajke Vila J. Trdine in Tomažičevih bajk o vilah iz zbirke Pohorske bajke. Ob tej iztočnici avtorica razprave poda predloge za dejavnosti po branju in medijske predelave. Avtorica ugotavlja, da je njena analiza pokazala naslednje: z vključevanjem Tomažičevih besedil iz zbirke *Pohorske bajke* se lahko izpeljejo vsi funkcionalni in izobraževalni cilji, ki so določeni z učnim načrtom. Glede pokrajinske zastopanosti avtorjev pa avtorica meni: »Ravno zaradi pokrajinske bližine (Slovenska Bistrica in okolica) lahko le-te v primerjavi s Trdino tudi presežemo (enako velja za Trdino na Dolenjskem in druge predstavnike /.../« (prav tam: 209).

Naslednja avtorica je Zdenka Gajser, ki je v svojem avtorsko-izpovednem duhu prispevka *Nekaj zares drobnega o pripovedovanju Tomažičevih zgodb* izpostavila predvsem vidik pripovedo-

valke in tiste okoliščine, ki so jo navorile k pripovedovanju Tomažičevih pravljič v Mariborski knjižnici, zlasti Pionirski knjižnici Nova vas. Tudi ta avtorica ugotavlja prvinskost oziroma ljudskost Tomažičevih pravljič, hkrati pa prisotnost njegovih avtorskih posegov, vendar to ne moti njihove poti do doživljajskega sveta mestnih otrok, ki so zanje nenavadno dojemljivi, ali povedano z besedami avtorice: »Tomažič je brez dvoma lončar, ki je odkril našo povezanost z glino, in pripovedovanje zgodb, ki jih je zapisal, je za pripovedovalca stopanje v prostor vretena, skritega izza zvenenja besed« (prav tam: 213).

Zadnja razprava v pričujoči monografiji je: Matjaž Duh *Jože Beránek ilustrator proznih del Jožeta Tomažiča*, ki posega na področje knjižne ilustracije. Le-ta ima pri nas že dolgo tradicijo – od prvih protestantskih knjig preko Valvazorja do danes. Avtor izpostavi dejstvo, da predstavlja knjižna ilustracija v našem prostoru zanimiv paradoks: »Po eni strani je to nekako marginalizirano likovno področje, saj v izhodišču omejuje likovnega ustvarjalca, ki se mora podrežati literarni predlogi in željam založbe, po drugi strani pa je eden paradnih konjev slovenske likovne produkcije, ki je ravno preko vrhunskih ilustratorjev prepoznavna v svetu« (prav tam: 215). Obdobje druge svetovne vojne je s svojimi knjižnimi ilustracijami zaznamoval tudi Jože Beránek, ki je v sodelovanju z Jožetom Tomažičem ustvaril celo vrsto kakovostno ilustriranih pravljič, povesti, bajk in legend. Avtor razprave tako predstavi življenje in delo Jožeta Beráneka, njegov likovni opus in ilustracije najrazličnejših Tomažičevih zbirk zgodb, kakor so *Pohorske pravljičice* (1942, 1990), *Pohorske bajke* (1943, 1990), *Pohorske legende* (1944, 1990) ter posameznih knjig: *Pastirč-*

kova nebesa, 1943, legenda *Drvarka Marija*, 1943, *Dravska roža*, 1943, zgodba *Oglarjev sin*, 1944, *Botra vila*, 1944, *Čarovničina hči* in *Mrtvo srce*, 1944. Avtorjeva natančna analiza je zajela prav vse ilustracije Jožeta Beráneka iz omenjenih knjig, za katere velja sklep, da je obravnavanemu ilustratorju uspelo vzpostaviti odnos s Tomažičevim umetniškim besedilom.

Zaključim lahko, da je dokaj obsežna monografija o Jožetu Tomažiču poravnala dolg do prepoznavnega avtorja severovzhodnega dela Slovenije, ki je dal neizbrisljiv pečat svojemu kraju kakor tudi slovenskemu razvoju na različnih področjih literarnega ustvarjanja, zlasti proze in dramatike.

Blanka Bošnjak,

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta,
blanka.bosnjak@uni-mb.si*

NYOMÁRKAY ISTVÁN: RÖVID HORVÁT ÉS SZERB NYELVTÖRTÉNET [Kurze Geschichte des Kroatischen und des Serbischen]. Budapest: ELTE Szláv Filológiai Tanszék, 2007. Opera Slavica Budapestinensia. Linguae Slavicae. S. 292.

Die Sprachgeschichte der Nachbarvölker Ungarns, besonders der Kroaten, Serben, Slowaken, Slowenen ist dem ungarischen wissenschaftlichen Publikum nur in groben Zügen bekannt. Kroatische, serbische oder slowakische Angaben werden höchstens von Etymologen zitiert, auch wenn diese für kontaktlinguistische, historisch verglei-